

האם בהתערבות הרוסית בסוריה גלומות הזדמנויות לישראל?

צבי מגן ואודי דקל

מאז סוף ספטמבר 2015 מפעילה רוסיה מאמץ צבאי אווירי על מנת לסייע לכוחות המגוננים על משטר אסד מפני הארגונים המורדים ומאיום 'המדינה האסלאמית'. ההתערבות הרוסית כוללת פריסת כוחות אוויר (קרוב ל-40 מטוסים ומסוקי קרב), מערכות הגנה אווירית וגורמי שליטה ובקרה אווירית. הנשיא פוטין הציג את תכלית התערבות הרוסית כמאבק נגד 'המדינה האסלאמית', אף כי נכון לנובמבר 2015, הותקפו בפועל בעיקר יעדי המורדים נגד אסד שאינם נמנים עם כוחות 'המדינה האסלאמית' (אשר הוצגו כגורמי טרור). הכוחות הרוסיים פועלים במסגרת של קואליציה הכוללת את הצבא הסורי התומך בנשיא אסד, איראן (ששיגרה כ-2000 לוחמים מכוח 'קודס') וחזבאללה. הטייסות הרוסיות שנפרסו בסוריה מעניקות סיוע אווירי לכוחות קואליציה זו, הנלחמים ביבשה. בד בבד, רוסיה מפעילה מפצצים כבדים וטילי שיוט המשוגרים משטחה, ואף מצוללות בים התיכון.

ההחלטה הרוסית על התערבות צבאית בסוריה התקבלה ממספר טעמים: האחד – בעקבות מתקפה משולבת של המורדים על מרכזי כוח שבהם שולט עדיין הנשיא אסד, בעל-הברית של רוסיה, זיהתה רוסיה סכנה להיווצרות נקודת היפוך במאבק, אם לא תתייצב מיד לצידו של אסד; השני – רוסיה שואפת לשמור על המאחז הימי שלה בגזרת החוף הסורי, כבסיס לפעולה בים התיכון; השלישי – הנשיא פוטין חותר להשיב לרוסיה את מעמדה כמעצמה המשפיעה במערכת העולמית, ומעורבות פעילה במזרח התיכון היא פלטפורמה להשגת השפעה אזורית ובינלאומית; הרביעי – רוסיה זיהתה הזדמנות לאתגר את ארצות הברית, בעיקר בשלב שבו הנשיא אובמה נרתע מהרחבת הפעילות הצבאית האמריקאית הכרוכה במשבר בסוריה; החמישי – קיים עניין רוסי בהענקת תשומת הלב העולמית ומוקד העימות עם ארצות הברית והמערב מאוקראינה

למזרח התיכון, ובתוך כך להשיג הקלה בסנקציות הכלכליות שהוטלו על רוסיה בגין מדיניותה באוקראינה; השישי – העילה המרכזית להתערבות, כפי שהוצגה על ידי רוסיה, היא החשש מהתפשטות השפעתו של האסלאם הסלפי־ג'האדי בהובלת 'המדינה האסלאמית' לכיוונה – למדינות הגובלות ברוסיה ואף לציבור המוסלמי בשטחה.

נראה שהמערכה הרוסית בסוריה תוכננה להתבצע בשלושה שלבים: **השלב הראשון, ההתקפי**, שהתנהל במהלך אוקטובר, בוצע על ידי כוחות אוויריים רוסיים. אחד מיעדי השלב הזה היה לסייע לכוחותיו של אסד בהשתלטות על השטחים החיוניים, תוך דיכוי המאמץ ההתקפי של המורדים במרחב החוף ובציר חלב-דמשק. כן נראה כי תקיפתם של יעדי המורדים נועדה להביא לנכונות מצידם לשתף פעולה עם יוזמה מדינית שרוסיה מובילה, בנוגע לסדר פוליטי עתידי בסוריה. השלב הזה לווה בכיסוי תקשורתי נרחב ובמאמצי הסברה נמרצים, בעיקר כדי לסייע בקיבוע הדימוי של רוסיה כמעצמה משפיעה – מטרה שהושגה, לפחות בחלקה. לאחר תקיפות ריכוך מהאוויר החל מהלך קרקעי של כוחות הקואליציה (אסד, חזבאללה ואיראן), במטרה לכבוש שטחים ולהרחיב את השליטה של כוחות אסד באזור חלב ובדמשק. הישגיה של מתקפה זו מוגבלים, לעת עתה. זאת, בשל התנגדות עיקשת של כוחות המורדים, הזוכים לסיוע באספקת אמצעי לחימה מתקדמים מערב הסעודית, ממדינות המפרץ ואף מטורקיה; חולשתו של הצבא הסורי, המנהל את רוב הלחימה על הקרקע במשך חמש שנים; חוסר ההצלחה של כוחות הסיוע האיראניים – כוח 'קודס' – שספגו אבדות קשות, בעיקר של מפקדים; חולשת הפיקוד המרכזי ושיתוף הפעולה הלקוי בין הכוחות המשתתפים.

השלב השני, המדיני, ניזום לאחר ההתערבות הצבאית הרוסית והשגת מפנה בשדה הקרב בין כוחות אסד והמסייעים לו – איראן וחזבאללה – לבין כוחות האופוזיציה. התהליך המדיני הושק בווינה ב־23 באוקטובר, נמשך ב־30 באותו חודש וב־14 בנובמבר – תחילה במתכונת מוגבלת, שהתרחבה בהמשך בשל מאמציה של רוסיה לשלב את מרבית המעצמות ומדינות האזור. המחלוקת המרכזית במשא ומתן מאחורי הקלעים הייתה שאלת עתידו של אסד, שלא הוזכרה בהודעת הסיכום. נראה כי גם עבור רוסיה – אסד כשלעצמו הופך לנטל, והיא תהא מוכנה להחליפו תוך שמירה על אופי המשטר, בתמורה לקידום האינטרסים הרוסיים הרחבים (כמו הסדר באוקראינה). שילובה של איראן במשא ומתן המדיני והיותה שותפה חשובה בקואליציה הרוסית תורמים באופן משמעותי למעמדה הבינלאומי. עם זאת, קיימים פערים באינטרסים בין רוסיה לאיראן והעתיד צופן מחלוקת בין שתיהן, הן אשר לסוריה והן אשר לעתידו של הסדר האזורי.

השלב השלישי של המערכה הרוסית בסוריה מהווה כנראה שינוי מהותי במיקוריות, וכולל תקיפות ממוקדות נגד 'המדינה האסלאמית'. בעקבות התרסקות מטוס הנוסעים הרוסי בסיני באוקטובר 2015, כתוצאה ממטען חבלה שהוטמן בו על ידי שלוחת 'המדינה האסלאמית' בסיני, חלה עלייה בעוצמת התקיפות הרוסיות, תוך התמקדות ביעדים של 'המדינה האסלאמית'. פיגועי הטרור שאירעו בפריז בנובמבר היוו עבור רוסיה הזדמנות לנסות לכונן קואליציה בינלאומית רחבה ללחימה ב'מדינה האסלאמית', וכן להחלת הסדר מדיני בין הכוחות הניצים בסוריה.

אם התהליך יימשך במתכונת הנוכחית, ואכן תתגבש קואליציה בינלאומית רחבה ונחושה לפעול בהובלה מתואמת של רוסיה וארצות הברית, תעלה הסבירות לכך שההתערבות הרוסית תהווה מפנה בעימות בסוריה, תפגע קשות ב'מדינה האסלאמית' ותגרום לדחיקתה משטחים שבשליטתה בסוריה ובעיראק. אולם, אחת ההשלכות הצפויות מהתפתחות כזו היא נכונות רבה יותר של יחידים וקבוצות במחנה הסוני להתגייס לשורות 'המדינה האסלאמית', ופעולה מוגברת של שלוחותיה במרחב האזורי והגלובלי.

למעורבות הרוסית בסוריה משמעות רבות-פנים עבור ישראל. מחד גיסא, בין ישראל לרוסיה מתנהלת מערכת תיאום צבאית מאז תחילתה של מעורבות זו, במטרה למנוע חיכוך ומפגשים באוויר. תיאום זה צפוי להימשך. מאידך גיסא, למעורבות הרוסית מספר השלכות שליליות. בממד הצבאי, הצבת מערכת טילי קרקע-אוויר רוסית מסוג S-400 בצפון-סוריה מגבילה את חופש הפעולה והחשאויות של חיל האוויר הישראלי, משום שהיא מכסה שטחים נרחבים בסוריה, בלבנון ובצפון-ישראל. התפתחות מסוכנת יותר תהיה מסירת המערכת לידי צבא סוריה. בנוסף, במערכת הישראלית מודאגים מאוד מהסיוע ומשיתוף הפעולה בין רוסיה לבין הציר השיעי שבהובלת איראן. מלבד התחזקות הציר האיראני, שיתוף פעולה זה עלול לסייע להתבססות של כוחות איראניים ושל חזבאללה ברמת הגולן, ולהגביר את האיום כלפי ישראל.

לפיכך, על ישראל לקדם את השיח האסטרטגי שהיא מנהלת עם רוסיה, ובמסגרת זו לדרוש מרוסיה לא לאפשר התפתחות של חזית נוספת בהובלה איראנית נגד ישראל ברמת הגולן בפרט, ובדרום-סוריה בכלל. נוסף לכך, ישראל תוכל לנסות לקדם הזדמנות הגלומה במעורבות הרוסית ובקואליציה בין רוסיה לבין איראן וחזבאללה, בדמות ריסון איראן וחזבאללה מפני פעולה נגד ישראל. כן יש לכונן כללי משחק שיהיו מקובלים על ישראל ורוסיה במטרה למנוע חיכוך, הערכות שגויות והסלמה, ואף לגבש כללי משחק אלה כגשר לקידום הבנות לגבי הסדר עתידי בסוריה.